

İÇ BAĞLAMIN KUR'ÂN ÂYETLERİNİN ANLAMINA ETKİSİ*

The Impact of The Internal Context on The Meaning of The Qur'an

Nurettin ÇİFTÇİ

Orcid.org/ 0000-0003-3950-9579 | nurettinciftci@hakkari.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü
Hakkari, Türkiye

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi/Received: 29.11.2022

Kabul Tarihi/ Accepted: 16.12.2022

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2022

Yayıncı/ Published by: Hakkari Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (Nurettin Çiftçi).

Atıf/Citation: Çiftçi, Nurettin. “İç Bağlamın Kur'ân Âyetlerinin Anlamına Etkisi/ The Impact of The Internal Context on The Meaning of The Qur'an”. Hakkari İlahiyat Dergisi/Hakkari Journal of Theology 1 (Aralık, 2022): 120-138.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

* Bu makale Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı'nda 2019 yılında doktora tezi olarak sunulan “Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri” isimli tezimizden üretilmiştir.

İç Bağlamın Kur'ân Âyetlerinin Anlamına Etkisi

Özet

Lafızların genelde birden fazla anlamı bulunmaktadır. Bir lafzın muhtemel manalarından hangisine delalet ettiğine içinde yer aldığı bağlam bir fikir verir. Hatta çoğu zaman bağlam anlamı belirler. Aynı şekilde bir cümlenin anlamı da içinde bulunduğu ve bağlantılı olduğu diğer cümlelerle tespit edilebilir. Buna literatürde kelimenin veya cümlenin bağlamı ya da başka bir deyişle siyâk ve sibâkı denir. Kur'ân Allah'ın kelimidir. Bu kelam Arap diliyle nazil olmuştur. Her dilde olduğu gibi Arapçada da lafızlar kendi başlarına bir anlam ifade ettikleri gibi içinde buldukları diğer lafızlarla beraber başka anlamlar kazanmaktadır. Kur'ân âyetleri hem okunan bir metin hem de sözlü bir hitap olarak kelimelerden ve cümlelerden oluşmaktadır. Bu kelime, cümle ve âyetlerin her birinin kendi başına bir anlamı olduğu gibi içinde bulunduğu diğer kelime, cümle ve âyetler arasında kazandığı başka anlamları da vardır. Kur'ân'daki kelime, cümle ve âyetlerin siyâk-sibâkı günümüzde Kur'ân'ın iç bağlamı şeklinde yeni bir kavramla ifade edilmektedir. Âyetlerin ve âyetlerde geçen kelime ve cümlelerin sahil bir şekilde anlaşılması da ancak iç bağlamıyla mümkündür. Bu çalışmada iç bağlamın Kur'ân âyetlerinin anlamına etkisi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, İç Bağlam, Siyâk, Sibâk

The Impact of The Internal Context on The Meaning of The Qur'an

Abstract

Words usually have more than one meaning. The context in which it takes place gives an idea which of the possible meanings of a word indicates. In fact, most of the time, context determines meaning. The meaning in which a word is used can only be understood by its position in the sentence. In literature, this is called the context of the word or sentence, or, in other words siyak and sibak. The Qur'an is the word of God. This word was revealed in the Arabic language. As in every language, in the Arabic language, words have their own meanings, and they also acquire other meanings with the other words in which they are. The verses of the Qur'an are composed of words and sentences, both as a recited text and as a spoken address. Each of these words, sentences, and verses has a meaning in and of itself, in addition to other meanings acquired from among the other words, sentences, and verses contained therein. The words, sentences and verses in the Qur'an is nowadays expressed by a new concept called the internal context of the Qur'an. True understanding of the verses, words and sentences in the verses is only possible through their inner context. In this study, the influence of the internal context on the meaning of Quranic verses will be discussed.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Inner Context, Siyaq, Sibaq

Giriş

Kur'ân, Allah'ın insanlığa son mesajıdır. Ondan sonra vahiy gelmeyecektir. İnsanların hidâyeti için bir kılavuz olarak indirilen Kur'ân her dönem için yol göstericidir. Ancak onun insanları doğru yola iletmesi için okunup anlaşılması gerekmektedir. O, kendisine teslim olana yol gösterir, karşı çıkanın da sadece hüsrânını arttırır. O mübindir ve anlaşılabilir bir kitaptır. Ancak onu doğru anlamak için asgari bazı şartlar gerekmektedir. Bunların başında âyetlerin siyâk-sibâkına riayet etmek ve Kur'ân'ın iç bütünlüğünü esas almak gelmektedir.

Kur'ân'ı anlama konusunda karşılaşılabilecek önemli problemlerden biri âyetleri bağlamından kopararak anlam vermeye çalışmaktır. Çünkü her kelimenin, cümlenin ve âyetin bir metin içi bağlamı vardır. Bunlara mutlaka riayet edilmesi gerekmektedir.

Bir başka problem de Kur'ân'ın bütünlüğünün göz ardı edilmesidir. Kur'ân'ın bir âyetini alıp bütünü hakkında hüküm vermek doğru değildir. Nasıl ki bir kanun tek maddeden ibaret değilse Kur'ân da bir âyet veya cümleden ibaret değildir. Her âyetin birden fazla anlamı olabilmektedir. Bunlar; bir âyetin kendi anlamı, âyetin bulunduğu bağlam içinde kazandığı anlamı ve Kur'ân'ın bütünlüğü içindeki anlamıdır.¹ Kur'ân'ın bütünlüğünü göz önünde bulundurmadan onu doğru anlamak zordur. Buna binaen Kur'ân tefsirinde âyetlerin birbiriyle bağlantısını sağlamada göz önünde bulundurulması gereken hususlardan biri de iç bağlamıdır. Modern bir kavram olan bağlam, son dönemlerde Kur'ân'ın hem iç hem de dış bağlamı şeklinde tefsir literatürüne geçmiş bulunmaktadır.

Bu çalışmanın konusu, Kur'ân'ın anlaşılmasında göz önünde bulundurulması gereken önemli hususlardan biri olan iç bağlamıdır. Bundan maksat bu konuyu daha fazla gündemde tutmaktır. Bu konu üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazılarını zikretmekte fayda vardır. Bu çalışmaların başında, Halis Albayrak'ın Şule Yayınlarında ilk baskısı yayınlanan *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri* adlı eseri, Ahmet Nedim Serinsu'nun 2012 yılında Şule yayınlarında basılan *Kur'ân'da Bağlam* adlı eseri, Ahmet Öz'ün 2016 yılında Hikmetevi yayınlarında basılan *Kur'ân'ı Anlamada Bağlam* isimli eseri, Mustafa Ünver'in 1996 yılında Sidre yayınlarında basılan *Kur'an'ı Anlamada Siyakın Rolü* adlı eseri gelmektedir. Ayrıca bu konuda Fatih Tiyek'in 2020 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınlanan "Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar" başlıklı makalesi, Ayşe Ateş'in 2018 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınlanan "Kur'an'ı Anlamada Bağlam" başlıklı makalesi, Abdulkadir Karakuş'un 2020 yılında *Tefsir Araştırmaları Dergisi*'nde yayınlanan "Kur'an Meallerinde Bağlama Riayet Etmeyenin Önemi" başlıklı makalesi ve Ali Bakkal'ın *Kur'an'ı Anlamada Siyak-Sibakın Önemi* isimli çalışması önemli çalışmalardandır. Konu ile ilgili çalışmaların fazla olması konunun ehemmiyetine işaret etmektedir. Yapılan bu çalışmaların her biri çok önemlidir ve her birinin diğerlerinden farklı yönleri bulunduğu gibi bu çalışmanın da diğerlerinden farklıları vardır. Bu çalışmada, spesifik olarak kelime, cümle ve âyet bağlamına örneklerle yer verilmiş ve Kur'ân'ın iç bütünlüğü üzerinde durulmuştur.

¹ Hüseyin Atay, *Cebaletin Tabsili* (İstanbul: Destek Yayınları, 2020), 239.

1. Bağlam Nedir?

Kelime olarak bağlam; olaylar, durumlar, ilişkiler örgüsü veya bağlantısı anlamına gelmektedir. Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, bir çok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını ve değerini belirleyen birim veya birimler bütünüdür.² Rickman'a göre bağlam: "Bir düşüncenin kendinden önceki ve sonraki düşünceye uygunluğu, o düşüncelere bağlı olarak anlamın ortaya çıkması, bir dil biriminin, bir bütün içindeki konumu, bir sözün nerede ve nasıl bir ortamda söylendiği, içinde ortaya çıktığı ve onun sayesinde anlaşılabilirdiği, birbiriyle ilişkili ifâdeler ağıdır."³

Doğan Aksan da bağlamı şu şekilde tanımlar: "Bir gösterge, öteki öğelerle birlikte ve onlarla bütünleşerek, onların da yardımıyla bir kavramı yansıtmaktadır ki, göstergelerin bağlı bulunduğu bu öğelerin oluşturduğu bu bütüne"⁴ veya başka bir deyişle "Bir göstergenin birlikte bulunduğu diğer göstergelerle oluşturduğu ve anlamını aydınlatan bütüne bağlam denir."⁵ Bir kelimenin cümle içindeki anlamından yola çıkarak yani sözün bağlamı göz önünde bulundurularak kazandığı anlam kelimenin iç bağlamıyla alakalıdır. Söz gelimi "boğaz" kelimesi her ne kadar ilk etapta insanın vücudunun bir bölümünü çağrıştırıyorsa da cümle içinde farklı anlamlara gelebilmektedir. Örneğin, eğer biri "boğazım ağrıyor" derse boğazdan kasıt, biraz önce ilk etapta anlaşılacağını söylediğimiz vücudun bir organı anlaşılır. Ancak "şimdi boğaz konusunu ele alalım" diyen birinin "boğaz" kelimesinden ne kastettiği kelimenin bağlamı olmadan anlaşılmaz. Çünkü eğer bu konuşma tıp fakültesinde anatomi dersinde geçiyorsa kastedilen insanın boğazı, coğrafya dersinde geçiyorsa denizlerle ve karalarla ilgili olduğu, İstanbul'da belediyenin bir toplantısında söyleniyorsa "İstanbul Boğazı"nın kastedildiği anlaşılır.

Kelimelerin anlam kazanması cümle içinde sistematik birlikteliklerle ve parçaların yerli yerinde olmasıyla mümkündür. Bir kelimenin anlamı tüm cümle içerisindeki yerine bakılarak anlaşılır. Bununla beraber cümlelerin bir bütün olarak anlamı bireysel kelimelere dayanmaktadır. Bir fikir, anlamını kendisinin de içerisinde bulunduğu bağlamdan veya ufuktan alır. Bu ufuk, kendisine anlam kazandıran unsurlardan oluşmaktadır. Bütün ile parçaları arasındaki bu iki yönlü etkileşimde

---

² Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: TDK Yayınları, 1998), 335-336; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Gerçek Hayat Yayınları, 2001), 116; Ahmet Öz, *Kur'an'ı Anlamada Bağlam* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016), 28.

³ H. P. Rickman, *Anlama ve İnsan Bilimleri*, çev. Mehmet Dağ (Samsun: Etüt Yayınları, 2008), 118; Necmettin Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014), 50.

⁴ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015), 3/200.

⁵ Doğan Aksan, *Anlambilim-Anlam Bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin Yayınevi, 2016), 75.

her bir taraf, diğerine anlam vermektedir. Bu durumda anlamak dairesel olmaktadır. Anlam bu döngü içerisinde oluştuğundan dolayı buna “hermenötiksel döngü” adı verilmektedir.⁶

Bağlamlar metin içi ve metin dışı olmak üzere iki kısımdır. Aynı zamanda metinsel ya da iç bağlam diye de adlandırılan metin içi bağlam, bir metinde manayı belirleyen metnin iç bütünlüğünü ifade etmektedir. Bu sebeple lafızları bağlamından ayrı düşünerek tek başlarına ele almak onları anlamak için yeterli gelmemektedir. Lafzın anlaşılmasında metin içi bütünlük manayı vermekte yeterli kalmıyorsa veya metin dışı bir karine ile anlam değişiyorsa burada metin dışı bağlamın varlığı söz konusudur. Metin dışı bağlam ise tarihsel ve toplumsal bağlamlardan oluşmaktadır. Lafzın anlamını tespit ederken metin dışı bilgiler bize vahyin indiği tarihsel-kültürel şartları vermesi açısından önemlidir. Zira lafızlar tek başlarına bir mana ifade etmezler. Ancak mantıksal bir bütünlük, tarihsel bir bağlam ve toplumsal bir sistem içerisinde anlam kazanırlar.⁷ Metinler bir dil içerisinde dirler ve bu sebeple bir cümlenin manasını bulmak için gramer kullanılır; hangi türden bir metin içerisinde olursa olsun kapsamlı bir fikir manayı oluşturmak için gramer-yapı karşılıklı ilişki içindedir.⁸

2. Kur'ân ve Bağlam

Bir âyetin ne anlama geldiğini öğrenmek önemli olduğu kadar, âyetin niçin ve nasıl o anlama geldiğinin de bilinmesi önemlidir. Bu tutum hem Kur'ân adına, akıllarına gelen her şeyi söyleyen, dilediklerini istedikleri şekilde Kur'ân'a dayanarak öne süren kimselere mâni olmanın, hem de Kur'ân adına sadece Kur'ân'ın istediklerini söylemenin en doğru yoludur. İç bağlamdan kasıt da âyetlerin siyâk ve sibâkıdır.

Siyâk, Arap dilbilimciler göre “ساق يسوق سوقا و سياقا” kökünden türemiş, “sürmek, üslup, yöntem, tarz, sevk etmek, salmak”⁹ gibi anlamlara gelir. Istılahta ise “sözün gelişi, ifade tarzı, üslup, tarz, yol, anlatım biçimi”¹⁰ anlamlarına gelir. Bir terkip olarak da “سياق الكلام/sözün gelişi, sevk edilişi” siyâk ve sibâk da “sözde baş ve son uygunluğu” anlamına gelmektedir.¹¹ Sibâk da dil açısından “bir şeyin geçmişi, öncesi, üst tarafı”, “bir ifâdenin öncesi, yukarısı gibi” anlamlara gelir.

⁶ E. P. Richard, *Hermenötik*, çev. İbrahim Görener (İstanbul: Ağaç Kitapevi, 2008), 124.

⁷ Necmettin Gökçür, “Tefsir Usûlünde ‘Lafız-Mana’ İlişkinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi”, *Tarihten Günümüze Kur'ân İlimleri Tefsir Usulü* (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, Kur'ân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları, 2009), 339.

⁸ Richard, *Hermenötik*, 121.

⁹ Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 10/166.

¹⁰ “Türkçe sözlük”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bs;ts,3203; Mustafa Ünver, *Kur'ân'ın Anlamada Siyâk'ın Rolü* (Ankara: Sidre Yayınları, 1996), 76.

¹¹ Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 1188.

Bir sözün baş tarafı ile bağlantısı için de “سباق الكلام” ifâdesi kullanılmaktadır.¹² Siyâktan doğan bu anlam bağlamsal anlamdır. Bağlamsal anlam, bir sözün kullanılan veya amaçlanan bağlama göre anlam kazanmasıdır.

Siyâk sözün akışı demektir. Söylenen söz, tek başına bir anlam taşıyan bir kelime, bir cümle ya da birbiriyle bağlantılı birden fazla cümleden oluşabilmektedir. Konu ile ilgili olarak bağlamı; kelime bağlamı, cümle bağlamı, âyet bağlamı ve sûre bağlamı şeklinde ele almak mümkündür.

2.1. Kelime Bağlamı

Kelimelerin siyâkından maksat, bir cümle içindeki iki veya daha fazla kelimenin bir arada bulunmasıyla o kelimelerin oluşturduğu hususiyettir. Art arda gelen kelimelerin cümle içindeki fonksiyonları ile beraber yani fiil, fâil, mefûl, sıfat, mevsûf, mübteda ve haber olmaları kelimenin siyâkını oluşturmaktadır. Bazen bir bağlacın dahi çok önemli bir işlev gördüğü bilinen bir gerçektir. Cümle içindeki kullanımı ve diğer kelimelerle olan ilişkisiyle bambaşka anlamlara gelen kelimelerin bu şekilde anlam kazanması kelimelerin siyâkları ile ortaya çıkmaktadır. Örneğin “دِينٌ” kelimesi birçok anlama gelen bir kelime olarak bir cümle içinde hangi anlamda kullanıldığı siyâkıyla anlaşılmaktadır. Sözlüklere bakıldığında “din” kelimesinin “itaat, ceza, otorite, hüküm, kanun, borç vb.” anlamlara geldiği görülmektedir.¹³ مَالِكِ يَوْمَ الدِّينِ âyetinde “din” kelimesi, “malik” kelimesinin “yevm” kelimesine, “yevm” kelimesinin de “din” kelimesine izafeti sonucunda “ceza” anlamını kazanmıştır.¹⁴ Mü’min Sûresi’nin 65., Zümer Sûresi’nin 2, 3, 11, 12, 14, 15, 17. ve Beyyine Sûresi’nin 5. âyetlerinde “الدِّينِ” kelimesi “مُخْلِصًا”, “الْخَالِصِ” ve “مُخْلِصِينَ” kelimeleriyle bir arada kullanılmasıyla “kulluk, dua ve ibadet” anlamlarını kazanmıştır. Bazı âyetlerde de bir otoritenin fıkri ve ameli düzeni veya ortaya koyduğu kanunu şeklinde kullanıldığı görülmektedir.¹⁵ Din kelimesinin kanun olarak kullanıldığını gösteren âyetlerden biri de Yûsuf Sûresi’nin 76. âyetidir. Bu âyette “دِينِ الْمَلِكِ” ifadesindeki din, kanun manasında kullanılmıştır.

Çok anlamlı kelimelerin cümle içindeki kullanımlarında hangi anlamda kullanıldığını belirleyen temel unsur kelimenin siyâk-sibâkıdır. Birden fazla anlama gelen bir kelimenin Kur’ân-ı Kerim’in bir yerinde hangi anlamda kullanıldığı, kelimenin geçtiği yerdeki siyâk-sibâkıyla

¹² Abdullah Yegin, *Yeni Lügat* (İstanbul: Hizmet Vakfı yay, 1997), 646.

¹³ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, 13/164; Ebu’l-Ḥuseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Ḳazvîni el-Hemedâni İbn Fâris, *Mu’cemu mekâyisi’l-luğa* (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1399), 2/319.

¹⁴ Ali Ekber Babaî, *Kur’ân Tefsiri Metodolojisi* (İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2013), 160.

¹⁵ Ebu’l-‘A’la. el-Mevdûdî, *el-Muştalâhâtü’l-erba’â fi’l-Ḳur’ân*, ed. Muhammed Kazım Sibâk (Tahrân: Dâru İhsân, 1372), 109.

anlaşılabilir. Başka bir ifâdeyle aynı kelimenin farklı yerlerde farklı anlamlarda anlaşılmasının sebebi siyâk-sibâkı denilen bu iç bağlamıyla alakalıdır.

Kelimenin siyâkına örnek olarak ümmet “أُمَّةٌ” kelimesini vermek mümkündür. Ümmet “أُمَّةٌ” kelimesinin ilk akla gelen anlamı cemaat, topluluk iken Kur'ân'ın farklı yerlerinde, uzun zaman¹⁶, yol, şeriat, din, inanç sistemi¹⁷, kendisine uyulan kişilik¹⁸, topluluk ve cemaat¹⁹ gibi anlamlarda kullanıldığı görülmektedir.

Başka bir örnek de Kur'ân'da geçen “كُفْرٌ” kelimesidir. Kök itibariyle “örtmek” anlamında kullanılan küfür kelimesinin cümle içindeki kullanımına, söylendiği yer ve zamana göre farklı birçok anlamda kullanıldığı görülmektedir. Kur'ân'da kefare kökünden türetilen fiil, mastar veya isim gibi farklı kelimeler 523 yerde geçmektedir.²⁰ Küfür kelimesi Kur'ân'da örtmek, gizlemek, saklamak,²¹ tanımamak,²² şükrün zıddı olarak nankörlük etmek,²³ imanın zıddı olarak inkâr etmek²⁴ şeklinde birçok farklı anlamda kullanılmaktadır.²⁵

Türevleriyle Kur'ân-ı Kerim'de çokça kullanılan bu kelime cümle içindeki durumuna ve kullanıldığı yer, zaman ve kişilere göre farklılık arz etmektedir. Sözün tabîî bağlamı dediğimiz yukarıdaki hususlar dikkate alınmadığı zaman ibarede geçen “كَافِرٌ” kelimesinin vurgusunu tayin etmek zor olacaktır. Ancak bu unsurlar bir araya geldiği zaman gaye ve maksat zahir olur ve “الْكَافِرِينَ” kelimesinden kastedilen, “mü'min”in zıddı olan “kâfir” değil; “şükr”ün zıddı olan “nankör”lük olur. Kısacası sözün tabîî bağlamı, anlamı koruyan en önemli mercidir. Bir söze anlam verirken onun tabîî bağlamını esas almak gerekmektedir. Aksi takdirde her isteyen istediği anlamı vermeye kalkarsa bağlamından kopuk alakasız anlamlar ortaya çıkar. Bu durumda söz söyleyenin maksadının dışında farklı anlamlarda kullanıldığından artık o söyleyenin değil anlamlandırmanın sözü haline gelir. İşte küfür kelimesinin geçtiği her yerde inkâr etmek anlamı verildiğinde şu âyet-i kerîmenin nasıl anlam kaymasına uğradığı ortaya çıkmaktadır.

¹⁶ Yûsuf 12/45.

¹⁷ ez-Zuhruf 43/22; el-Enbiyâ' 21/92;

¹⁸ en-Nahl 16/120.

¹⁹ Âl-i 'Imrân 3/104; el-Kaşaş 28/23; Yûnus 10/47; el-Bakara 2/213.

²⁰ Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî, *el-Mu'cemu'l-mufebres li el-fâzi'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1364).605-613; Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015), 722-725.

²¹ el-Hadîd 57/10.

²² el-'Ankebût 29/25.

²³ eş-Şu'arâ' 26/19.

²⁴ el-Bakara 2/6.

²⁵ Muqâtil b. Suleymân, *el-Vüçub ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-'azim* (Dimaşk: 1427), 26; Okuyan, *Kur'an Sözlüğü*, 722-725.

وَفَعَلْتَ فَعَلَتِكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ “*Sonunda yapacağımı yaptın sen kâfirlerdensin.*”²⁶ Bu sözün kim tarafından, kime, nerede, ne zaman ve niçin söylendiğini bilmeden hangi anlamda kullanıldığını tespit etmek mümkün değildir. Âyetin geçtiği Şu‘arâ Sûresi’ne bakıldığında kelimenin geçtiği pasajda sözü söyleyenin Firavun, muhatabın Hz. Mûsa, sözün söylendiği yerin Mısır’daki Firavun Sarayı olduğu, zamanın da Hz. Mûsa’nın Medyen’den döndükten sonra peygamber olarak görevlendirilip tekrar Mısır’a döndüğü esnaya tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Sözün söylenme sebebi ise Hz. Mûsa’nın Mısır’dan çıkmadan Kıptilerden bir kişiyi öldürüp²⁷ kaçmasıdır.

Bu durumda yukarıda “وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ” ibaresinde kastedilen mana “*Sen inkârcısın, hakikati inkâr ediyorsun*” değil de “*Sen nankörlük ediyorsun*” olmalıdır. Aslında bu suçlamayı Hz. Mûsa’nın hak etmediği, bir gerçektir. Ancak mesele onun bu suçlamayı hak edip etmediği veya haklı ya da haksız olduğundan ziyade kelimenin kullanıldığı anlamdır. Zira kelime “nankörlük etmek” anlamında kullanılmıştır.²⁸ Yoksa Hz. Mûsa nankörlük etmiş değildir. Çünkü Hz. Mûsa’nın saraya girip Firavun’un gözetiminde büyümesi onun İsrailoğullarına yaptığı zulmün sonucudur.

2.2. Cümle Bağlamı

Cümlelerin siyâkının karine olması, Kur’ân-ı Kerim’in bir âyetinde geçen bir cümlenin aynı âyet içindeki başka bir cümle ile karine sayılması ve o cümlenin maksadını tayin etmede etkin olmasıdır.²⁹ Cümlelerin art arda gelmesiyle oluşan siyâkın cümlelerin mefhumunda etkili olması için cümleler arasında anlam ilişkisi ve konu bütünlüğü olması gerekmektedir. Zira anlam açısından birbirleriyle bağlantısı olmayan cümleler bu konuda birbirine karine olamazlar. Kur’ân-ı Kerim âyetlerindeki cümlelerin birbirleriyle anlam ilişkisinin bilinmesi âyetlerin daha iyi anlaşılmasına vesile olmaktadır. Bununla ilgili olarak Kur’ân-ı Kerim’de çok sayıda örnek vardır. Bunlardan biri et-Taberî’nin *Câmi’u’l-Beyân*’ında geçen şu örnektir: Taberî “*İnkâr edenler, göklerle yer bitişik halde iken bizim, onları birbirinden kopardığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görüp düşünmediler mi?*” cümlesinin hemen ardından gelen “*her canlıyı sudan yarattık*” cümlesiyle anlamaya çalışarak şöyle demektedir:

²⁶ eş-Şu‘arâ’ 26/19.

²⁷ el-Ğaşâş 28/15.

²⁸ Ebü Muḥammed ‘Abdurrahmân b. Muḥammed b. İdris b. el-Munzir et-Temîmî el-Ḥanzelî er-Râzî Ibn Ebî Ḥâtim, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-‘Azîm* (Su‘udi ‘Arabistân: Mektebetu Nizâr Muştafa’ el-Bâz, 1419), 8/2754; Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serriyyî ez-Zeccâc, *Me‘âni’l-Kur’an ve i’rabuhu* (Kaḥire: Dâru’l-Ḥadîs, 1426), 4/68; Ebü Ca‘fer en-Naḥḥâs, *Me‘âni’l-Kur’an* (Mekke: Merkezu İḥyai’t-eṭ-Turâşî’l-İslâmî, 1408), 70-71; Ebü Muḥammed ‘Abdulḥaḳ b. Ğâlib Ibn ‘Aṭiyye, *el-Muḥarraru’l-vecîz fi tefsîri’l-kitâbi’l-‘Azîz* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2001), 4/227.

²⁹ Babâi vd., *Kur’an Tefsiri Metodolojisi*, 162.

“Gök ve yer yağmur ve bitkiye kapalıydı, yani onlardan yoksundu; sonra gök yağmurla ve yer bitkiyle açıldı.” der.³⁰

Cümlenin iç bağlamının âyetin anlamına etkisi için Furkân Sûresi'nin son âyetini örnek vermek mümkündür. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ* ^{لِرَأْمَا} Bu âyete genellikle “*Duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin*” anlamı verilmektedir. Ancak âyetin içindeki cümlelerin siyâk-sibâkı bunun farklı anlamlara gelebileceğini göstermektedir. İbn Kûteyb (ö. 276/889) *Müşkilü'l- Kur'an*'da âyete şu şekilde anlam vermektedir: “*Eğer sizin Allah dışındaki şeylere yalvarmanız olmasa, yani Allah dışındaki varlıklara kulluk etmeseydiniz Rabbim ne diye size azab etsin, ancak siz sadece Allah'a kulluğu yalanlıyorsanız bu sebeple azap sizin için kaçınılmazdır.*”³² Zemahşerî, âyetin tüm insanlara hitâp ettiğini; inananlar için “*Duanız olmazsa Rabbim size ne diye değer versin*” anlamına, kâfirler için de “*Eğer siz Allah'tan başkasına yalvarıp kulluk etmezseniz Rabbim size ne diye azap etsin*” anlamına geldiğini söylemektedir.³³ el-İcî (ö. 905/1500) “*Şirk koşmazsanız Rabbim size ne diye azap etsin*”³⁴ anlamına geldiğini söylemektedir. Tâhir b. 'Aşûr (öl. 1973) da sûrenin bütünlüğünden hareketle Allah'ın Mekkelileri muhatap alıp İslâm'a davet etmekle onlara değer verdiğini söylemektedir. İbn 'Aşûr, âyette geçen “*لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ*” kelimesinin failinin “*رَبِّي*” olduğunu, kelimenin sonundaki “*كُمْ*” zamirinin meful konumunda ve kelimenin failine değil mefulüne muzaf olduğunu söylemektedir. O, *لَوْلَا دُعَاؤُهُ* İYAKUM veya *لَوْلَا يَدْعُوكُمْ* anlamında olduğunu ve “*sizin duanız olmasaydı*” değil de “*size olan çağrısı olmasaydı*” manasına geldiğini söyleyerek âyete “*Allah'ın sizi muhatap kılıp İslâm'a daveti olmasaydı sizin ne değeriniz vardı ki, ancak buna rağmen siz O'nu yalanlayıp cezayı hak ettiniz*” şeklinde bir anlam vermektedir.³⁵ Sonuç olarak âyetin son kısmında geçen *قَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ* ibaresi İbn Kûteyb ve İbn 'Aşûr'un verdikleri anlamın doğru olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ikinci cümlede “*Siz yalandınız ve bu sebeple sizin için ceza kaçınılmazdır*” buyrulmaktadır. Müfessirlerin çoğunluğuna göre onlar için kaçınılmaz olan ceza Bedir

³⁰ Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 17/22-23.

³¹ el-Furkân 25/77.

³² 'Abdullâh b. Muslim İbn Kûteyb, *Te'vîlu müşkilü'l-Kur'an* (Kâhire: Dâru't-Turâs, 1973), 438.

³³ Maḥmūd b. 'Ömer Zemahşerî, *el-Keşşaf 'an ḥakâ'iki gawâmiḍi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fi vucubi't-te'vîl* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabî, 2006), 3/227.

³⁴ Muḥammed b. 'Abdurrahmân b. Muḥammed b. 'Abdullah el-İcî, *Câmi' u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'an* (Beyrüt: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1424), 3/169.

³⁵ Muḥammed Tâhir İbn 'Aşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâr et-Tûnusiyye li'n-Neşr, 1984), 19/85.

savaşına işaret etmektedir. Nitekim Mekkeli Müşrikler Hz. Peygamber’i yalanladılar ve Bedir savaşında bunun cezasını gördüler.³⁶

2.3. Âyet Bağlamı

Kur’ân-ı Kerim sûrelerden, sûreler de âyetlerden oluşmaktadır. Âyetler uzunluk kısalık yönünden de çok farklıdır. Bir kelimedenden oluşan âyet olduğu gibi tam bir sayfa olan âyet de vardır. Bu şekilde bazen bir âyet birden fazla cümleden oluşabilmektedir. Örneğin müdayene âyeti tam bir sayfadan oluşmaktadır. Bazen de birden fazla âyet bir cümleyi oluşturmaktadır. Bu şekilde olan âyetler bir cümle içindeki kelimelerin sıyâkı gibi birbirleriyle bağlantılıdır. Bu sebeple tefsir kitaplarında ve meallerde çoğu zaman âyetler grup halinde anlamlandırılıp tefsir edilmektedir. Örnek olarak Asr Sûresi’ne bakabiliriz: “*Asra andolsun ki, insanlar ziyân içindedir. Ancak iman edip salih amel işleyenler ve birbirlerine hakka ve sabrı tavsiye edenler müstesna.*”³⁷ Bu şekilde aynı anda nazil olan âyetlerde olduğu gibi farklı zamanlarda nazil olan âyetler de birbirleriyle tam bir tenasüp içinde olup konu ve anlam açısından da birbirleriyle irtibatlıdır.

Kıyâme Sûresi’nin şu âyetlerinin de iç bağlamı gözönünde bulundurulduğunda genel kabul görmüş anlamından farklı anlaşıldığını söyleyenler vardır: *لَا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ* “*Dilini depreştirerek acele etme, biz onu senin kalbinde toplayacağız ve onu sana okuyacağız, biz okuduğumuz zaman sen sadece okunuşunu takip et, onu açıklamak da bize aittir.*”³⁸ Genel kabul görmüş anlamına göre hitâp Hz. Peygamber’dir. Onun vahyi unutma endişesinden dilini depreştirip tekrar ettiğini ve bu sebeple Allah’ın kendisine dilini hareket ettirip durmamasını, Kur’ân’ı kendisinde toplayacağını, sadece okununca okuyuşunu takip etmesini, sonra beyânının da Allah tarafından yapılacağını ifâde ettiği şeklinde anlaşılmıştır. Bununla ilgili Faḥruddîn er-Râzî’nin (ö. 606/1210) öğretmen-öğrenci ilişkisi şeklinde verdiği örnek dikkate değerdir. Ancak Faḥruddîn er-Râzî, Ḳaffâl’dan (ö. 417/1026) rivâyetle âyetin sıyâk sibâkının göz önünde bulundurularak hitâbın önceki âyetlerde geçen inkârcı kişinin kıyamet günündeki haliyle alakalı olabileceğini de makul görmektedir.³⁹

³⁶ Ṭaberî, *Câmi’u’l-beyân*, 19/56-57; ez-Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân*, 4/62; Esîru’d-Dîn Muḥammed b. Yûsuf b. ‘Ali b. Yûsuf el-Endulusî Ebû Ḥayyân, *Tefsîru’l-baḥri’l-muḥîṭ* (Beyrût: Dâru’l-İhyâi’t-Turâşî’l-‘Arâbî, trs), 6/629.

³⁷el-‘Aşr 103/1-3.

³⁸ el-Ḳıyâme 75/16-19.

³⁹ Faḥruddîn Muḥammed b. ‘Ömer b. Ḥüseyn b. Ḥüseyn b. ‘Ali et-Teymî el-Bekrî Râzî, *Mefâtîḥu’l-ğayb (Tefsîru’l-kebir)* (Ḳâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 2012), 15/531.

Bu âyetlerde muhatabın Hz. Muhammed olduğu hususunda genel bir kanaat vardır. Ancak mazeretlerini dile getirmeye çalışan nankör kişiye ve ona bildirilecek habere dönük olduğunu, hitabın Hz. Muhammed'e olmadığını söyleyenler de olmuştur.⁴⁰ Çünkü bu âyetlerde kendisinden bahsedilen kişiden mazeretler ileri sürmemesi istenmekte ve amel defterindeki bilgilere biran önce ulaşma isteği reddedilmektedir. Buna gerekçe olarak da amel defterlerindeki bilgilerin bir araya toplanıp kendisine okunmasının Allah'a ya da meleklerle ait olduğu; Nahıl 84, Rüm 57 ve Murselât 35-36. âyetlerinde ifade edildiği gibi söz konusu inkârcı ve suçlu kişinin bu tür mazeretleri ileri sürmesinin mümkün olamayacağı ifâde edilmektedir. Âyete bu anlam verilince sonraki âyetlerde geçen “قُرْآن” kelimesiyle de son kitap olan “Kur'ân ” değil de “okumak” kastedildiği ve dolayısıyla âyetinin “onu toplamak ve okumak bize aittir”; قُرْآنًا فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ; “biz onu okuduğumuzda sen okuyuşu takip et” manasına geldiği ve anlamın zımnen “hükümü okuduğumuzda söylenenlerin doğruluğunu sen de itiraf et ve verilen hükme razı ol” şeklinde olduğu söylenmektedir.⁴¹

Bu durum, mahkemede iddia makamının iddianameyi arzettiği zaman, sanığın: “ben masumum, ben bir şey yapmadım” diye kendisini temize çıkarmak için çeşitli gerekçeler ileri sürmesine benzemektedir. Yani sanık, suçsuz olduğunu ifade etmek için dil dökmeye başlayınca savcı ona “Sen kendini boşuna yorma, boşu boşuna konuşma, nefesini gereksiz yere tüketme, senin ne yaptığını biliyoruz. İşlediğin suçlar kayıt altına alınmıştır. Herşey apaçık ortadadır. Tüm yaptıkların delillendirilmiş bulunmaktadır. Sen sadece dinle, yaptıklarını sana tek tek anlatacağız.” demesi gibidir.

Âyetleri bağlamından koparmak onların kastettiği anlamın da kopmasına neden olur. Bu anlamda birçok âyet-i kerîmeye tefsirlerde bir şekilde anlam verildiği halde âyetin içinde bulunduğu âyet grubuna bakıldığı zaman farklı anlamların çıktığı görülecektir. Bunlardan biri Hacc Sûresi'nin 15. âyetidir. Âyet şöyledir:

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدَهُ مَا

يَغِيظُ

⁴⁰ Mehmet Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 3/265; Mehmet Okuyan, *Beyânâtü'l-Kur'ân - Kur'ân-ı Kerim'den Mesajlar* (İstanbul: Kıraat Yayınları., 2014), 3/135.

⁴¹ Okuyan, *Kısa Sûrelerin Tefsiri*, III/265-266; Okuyan, *Beyânâtü'l-Furkân*, 3/135-136.

Bu âyete tefsirlerde “*Kim Allah’ın ona (Hz. Muhammed’e) dünyada ve ahirette yardım etmeyeceğini zannediyorsa göğe bir ip uzatsın “yani gitsin evinin tavanına bir ip bağlasın ve kendini ona asıp” ayaklarını da yerden kessin “yani intihar etsin”. Sonra bu kimse baksın acaba hilesi, öfke duyduğu şeyi gerçekten engelleyebilecek mi?*”⁴² şeklinde anlam verilmektedir.

Günümüzde en revaçta olan meallere de bakıldığı zaman aynı şekilde anlam verildiği görülmektedir. Müfessirlerin geneli “*göğe bir iple uzansınlar ve onu kessinler*”den kasıt eğer inkâr edenlerin gücü yetiyorsa göğe çıkıp Allah’ın, Peygamber’ine olan yardımını kessinler şeklinde⁴³ olduğunu ve *لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ* cümlesinde “*لَنْ يَنْصُرَهُ*” fiilinin sonundaki zamiri öncesinde hiç Hz. Muhammed geçmediği halde Hz. Muhammed’e râci olduğunu düşünmüşlerdir.⁴⁴ Ancak âyetin dört âyet öncesinden başlayarak okunduğunda, âyette Hz. Muhammed’den hiç söz edilmediği, aslında bir insan tipinin durumunu ortaya koyduğu görülecektir. Âyetler mealen şöyledir:

“İnsanlardan kimi de Allah’a bir kenardan, ibadet eder. Eğer kendisine bir hayır gelirse onunla huzura kavuşur (sevinir) ve eğer başına bir kötülük gelirse yüz üstü döner (dini kötüyerek vazgeçer). O dünyayı da, ahireti de kaybetmiştir. İşte apaçık zıyan budur. Allah’tan ayrı olarak kendisine ne zarar, ne de yarar vermeyen şeylere yalvarır. İşte (doğru yoldan) uzak (lara) sapma budur. Zararı, faydasından daha yakın olana yalvarır. (O), ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaştır. Allah, inanan ve iyi işer yapanları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacaktır. Şüphesiz Allah istediğini yapar. Kim Allah’ın dünyada da ahirette de kendisine asla yardım etmeyeceği kanaatine varmışsa bir gerekçe ile göğe (Allah’a) yönelsin, diğer ilişkilerini derhal kessin ve baksın ki bu yol kendini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?”⁴⁵

Görüldüğü gibi bu âyetlerde bir uçurumun kenarında ibadet eden bir insandan bahsediyor. Eğer ona bir hayır isabet ederse onunla mutmain olur, eğer bir fitne isabet ederse yüzüstü dönüverir. Bu insan dünyayı da ahireti de kaybeder. İşte apaçık hüsrân da budur. Sonra Allah’ı bırakıp kendisine ne zarar ne de yarar veren şeylere yalvarır. Onun yaptığı bu iş sapıklıktan başka bir şey değildir. Çünkü zararı, faydasından daha yakın olana yalvarmaktadır. Bu kişi insana hiçbir yardımı ve faydası olmayan çok kötü bir arkadaştır. Allah’a yönelip güzel işler yapan kişileri ise Allah

⁴² Muḳātil b. Süleymān, *Tefsiru Muḳātil b. Süleymān (et-Tefsiru’l-Kebir)* (Beirut: Muessetu’t-Tarihî’l-‘Arabî, 1423), 3/119; Ṭaberî, *Cami’u’l-beyān*, 17/133; ez-Zeccāc, *Me’ani’l-Kur’an*, 3/338; Rāzî, *Mefātihu’l-ğayb*, 12/18-19; Ebū’l-Fidā İsmā’il b. ‘Ömer İbn Keşir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azîm* (Beirut: Dāru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2012), 3/191.

⁴³ Rāzî, *Mefātihu’l-ğayb*, 12/18-19.

⁴⁴ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989), 6/13; Mehmet Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 3/408.

⁴⁵ “Süleymaniye Vakfı Meali”, <http://kuranmeali.com/AyetKarsilastirma.php?Sûre=22&âyet=11-15>, ts. (Erişim 20 Haziran 2019).

altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. Çünkü Allah her istediğini yapabilen yegane ilâhtır. Bu âyetlerden oluşan pasajı bu insan tipini şu şekilde anlattıktan sonra şöyle devam eder:

“*Kim Allah'ın dünyada da abirette de kendisine asla yardım etmeyeceğinin kanaatine varmışsa bir gerekleyle göğe (Allah'a) yönelsin diğer ilişkilerini derhal kessin ve baksın ki bu yol kendisini bunaltan şeyi gerçekten giderecek mi yoksa gidermeyecek mi?*”⁴⁶

Mevdûdî (ö. 1979) âyette geçen göğe bir sebep uzatsın ifâdesinin mecaz olduğunu ve anlamının göğe yönelmek olduğunu, göğe yönelmekten kastın da Allah'a yönelmek olduğunu söylemektedir.⁴⁷

Hacc Sûresi'nin bu âyeti önceki âyetlerle beraber okunduğunda bir insan tipinden bahsedildiği görülecektir. Bu insan tipi kendisine hiçbir yardımı dokunmayacak ve hiçbir fayda vermeyecek şeylerin peşinden koşmaktadır. Allah'a tam bir güvenle itimat edip bağlanmadığı gibi O'na yaraşır bir şekilde kulluk da etmemektedir. Çünkü Allah'ın kendisine yardım edeceği konusunda kuşkuvarı bulunmaktadır. Allah da ona kendisine ulaşmak için göğe yönelmesini, yani Allah'tan gelen vahye kulak vermesini ve kendisine ne fayda ne de zarar vermeye gücü olmayan şeyleri bırakıp sabırla Allah'ın yardımını beklemesini ve neticede nasıl bir sonuçla karşılaşacağına da bakmasını söylemektedir. Aslında bu şekilde Allah'a güvenip ona dayanınca içinde bulunduğu psikolojik bunalımdan, güvensizlik ve şüphecilik hastalığından kurtulacağı vurgulanmaktadır.

2.4. Sûre Bağlamı

Kur'ân ilimleri uzmanları ve müfessirlerin bazılarına göre Kur'ân sûrelerinin de aynen âyet, cümle ve kelimeler gibi birbiriyle münasebeti vardır. Hatta birbirinin devamı gibi görünen birçok sûre vardır. Kur'ân başından sonuna kadar incelendiğinde sûrelerin birbirleriyle olan bu bağlantı ve münasebetini görmek mümkündür.⁴⁸ Örneğin Fâtiha Sûresi'nde Allah'tan hidâyet isteyen kula Bakara Sûresi'nin ilk âyetlerinde cevap verilmektedir. Allah, Fâtiha Sûresi'nde kulun “*bizi dosdoğru yola hidâyet et*” duasına Bakara'da “*işte bu kitabı muttakiler için hidâyettir*” buyurarak cevap vermektedir. Bununla beraber Bakara ile Âl-i 'İmrân sûreleri, Nisâ ile Mâ'ide, En'âm ile A'râf, Enfâl ile Tevbe, Yûnus ile Hüd sanki birbirlerinin devamı niteliğindedir. Kısa sûrelere baktığımız zaman da aynı durum söz konusudur. Örneğin Duha ve İnşirâh birbirinin devamı gibidir. Aynı şekilde Fîl ile Kureyş, Felâk ile Nâs sûrelerini örnek vermek mümkündür. Bazen bir sûrenin son âyeti ile ardından gelen sûrenin ilk âyeti o kadar birbiriyle bağlantılıdır ki sanki aynı anda nazil olmuş gibidirler.

⁴⁶ el-Hacc 22/15.

⁴⁷ Ebu'l-A'la Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 3/351.

⁴⁸ Muhammed 'Abdullah Draz, *en-Nebeu'l-azîm* (Riyâd: Dâru't-Taybe, 1997), 194.

Örneğin, Vâkı‘a Sûresi’nin son âyetinde *فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ* “Öyleyse Yüce Rabbinin ismiyle hareket et” derken, hemen akabinde gelen Hâdîd Sûresi’nin ilk âyetinde de *سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ* “Göklerde ve yerde var olanlar Allah için hareket ederler ve o Azîz’dir, Hakim’dir.” buyrulmaktadır. Aynı şekilde Tûr Sûresi *وَاللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ* şeklinde biterken, Necm Sûresi *إِذَا هُوَ وَالنَّجْمِ إِذَا هُوَ* şeklinde başlamaktadır ve sanki iki sûre birbirinin devamı gibidir.

2.5. Kur’ân’ın Bütünlüğünün Dikkate Alınması

Kelimeler yalnız başlarına bir anlam ifâde etmezler. Her kelimenin arkadaşıyla beraber bir makamı vardır.⁴⁹ Cümle içindeki diğer kelimelerle olan bütünlüğü onları anlamlı kılmaktadır. Bu aynen bir bütünün parçalarının birbiriyle irtibatı gibidir. Herhangi bir parçanın eksik olması bütünün ortaya çıkmasına engel olur. Bütün görünmeyince söylenen sözden ne kastedildiği de anlaşılmaz.

Kur’ân âyetleri ve sûrelerinin de insicamlı bir şekilde birbiriyle münasebeti olduğu bilinen bir gerçektir. Kur’ân’da kullanılan her bir kavramın da beraber anlam bulduğu bir başka kavram veya kavramlar vardır. Kur’ân konularına ayrılmadığı için bu kavramlarla ilgili âyetler de Kur’ân’ın içinde dağınık halde bulunmaktadır. Bir konu ile ilgili âyetlerin herbiri vücudun bir azası gibidir. Bu parçaların tümü yan yana gelince anlam kazanırlar. Kur’ân âyetlerinin anlaşılması da bu şekilde kendi bütünlüğü içerisinde gerçekleşmektedir. Kur’ân âyetlerinde kastedilen mananın bilinmesi için bu âyetler arasındaki münasebeti bilmek gerekmektedir. Bu bağlantıyı sağlamak için de âyetler arasındaki ortak kelimeleri ve ortak konu pasajlarını tespit etmek lazımdır. Kur’ân âyetleri birbirini destekler, îzah eder ve ayrıntılı bir şekilde açıklar mahiyettedir. Âyetlerin benzerliği müteşâbih, tekrarı da mesânî özelliğini gösterir. Kur’ân’ın tümü bu yönüyle müteşâbih ve mesânîdir.⁵⁰ Kur’ân âyetleri birbiriyle bağlantılı olup, geniş anlamları ve düzenli kuruluşlarıyla tek bir kelime gibidirler.⁵¹ Bu sebeple Kur’ân’daki herhangi bir konuyu ele alırken o konu ile ilgili tüm âyetleri göz önünde bulundurmak gerekir.

Kur’ân-ı Kerim, yapısı gereği konuları iç içedir. Bazen bir konu ile ilgili âyetler farklı yerlerde dağınık olabileceği gibi, bazen de bir âyette birden fazla konuya temas olabilir. Birden fazla konuyu içeren bu âyetin temas ettiği her konunun başka âyetlerle bir ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu âyetleri birbiriyle beraber ele almadan konu tam olarak anlaşılabilir. Bu şekilde Kur’ân parçaları,

⁴⁹ Celaleddin el-Hatip Muhammed b. ‘Abdurrahman b. Ömer b. Ahmed Kazvîni, *el-İzâh fî ulûmi’l-belağâ* (Beyrüt: Dâru İhyai’l-Ulûm, 1419), 13.

⁵⁰ Hüd 11/1-2;ez-Zümer 39/23.

⁵¹ Burhaneddin İbrâhîm b. Ömer Bikâi, *Nazmu’d-durer fî tenâsübi’s-suver* (Kâhîre: Dâru’l-Kitabi’l-İslâmî, trs.),1/7.

yerine göre birbirlerini tamamlayan ve yerine göre birbirlerini açıklayan nitelikleriyle ayrılmaz bir bütün oluşturmaktadır.⁵²

Kur'ân'ın kullandığı kelimelerin de birbirleriyle irtibatı vardır. Kur'ân'ın bir âyetinde geçen bir kelime sadece o âyet içindeki anlamının bilinmesiyle anlaşılabilir. Çünkü o kelimenin Kur'ân bütünlüğü içinde irtibatlı olduğu başka kelimelerden dolayı farklı anlaşılması ihtimali vardır. Bir kelimeye anlam verilirken bu durum göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü kelimeler Kur'ân'da birbirlerinden ayrı, yalın halde bulunmaz. Her bir kelimenin diğeriyle yakın bir ilişkisi vardır. Kelimelerin manaları yalnız başlarına değil bir sistem içinde birbirleriyle irtibatlı olarak değer kazanmaktadır. Kur'ân üzerinde semantik çalışmalarıyla bilinen Toshihiko İzutsu, Kur'ân kelimelerinin birbirleriyle irtibatını şu şekilde açıklar: “A kelimesi, esas manası yönünden mesela B, D ve E kelimeleriyle yakından ilgilidir. B kelimesi de kendi esas manası yönünden A kelimesiyle ilişkili olduğu gibi E, F ve G kelimeleriyle de ilişkilidir. G kelimesi de C ve B ile alakalıdır.”⁵³ Bu şekilde bütün sistem birbirine son derece bağlı bir semantik⁵⁴ ilişkiler ağı olarak ortaya çıkar. Kelime hazinesinin bütün kelimeleri, sistemli bir şekilde ana bir çizgi boyunca dağılır. Kur'ân âyetlerinin birbiriyle ilişkisi bu şekildedir. Her bir âyetin bağlantılı olduğu başka âyetler vardır. Bunları birbiriyle beraber ele almak Kur'ân'ın doğru anlaşılması için bir zorunluluktur.

Kur'ân'ın kendi bütünlüğü içinde anlaşılmasıyla ilgili en önemli mevzulardan biri de Kur'ân kıssalarıdır. Çünkü kıssaların büyük bir kısmı Kur'ân'ın farklı yerlerinde bölümler halinde anlatılmıştır. Örneğin Hz. Mûsa'nın ilk vahiy aldığı duadan yola çıkarak dili tutuk/kekeme olduğu hakkında hikâyelerin uydurulduğu görülmektedir. Oysa Kur'ân'ın bütünlüğü içinde olaya bakıldığı zaman durumun farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hz. Mûsa şu şekilde dua etmektedir:

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِّن لِّسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي وَاجْعَل لِّي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي هَارُونَ أَخِي

“Musa dedi ki ‘‘Rabbim! Göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır, dilimdeki düğümü çöğ de sözlerimi iyi anlasınlar. Ailemden birini de bana yardımcı yap. Kardeşim Harun'u. Onunla arkamı güçlendir. Onu işime ortak et.’’⁵⁵

⁵² Halis Albayrak, *Kur'ân Bütünlüğü Üzerine- Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri* (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), 24.

⁵³ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, trs), 33.

⁵⁴ Semantik Grekçe “semantike-semantikos”tan gelen bir kelime olup, anlam veren, anlamlayan, anlamını belirten demektir. Bundan hareketle bir disiplin olarak “semiologie= anlam bilimi”anlamına gelir ki, Arapçada bunun karşılığı “عِلْمُ الدَّلَالَةِ” veya “عِلْمُ الْمَعْنَى”dır. Mehmet Soysaldı, “Toshihiko İzutsu ve Semantik Anlayış”, *LAD* 18/1 (2005), 61-76; Türkçe olarak da semantik, “dili anlam açısından inceleyen bilim dalıdır. TDK, *Büyük Türkçe Sözlük* (Ankara: TDK Yayınları, 2019), 190.

⁵⁵ Tâhâ 20/25-32.

Tefsirlerde Hz. Mûsa'nın Tûr'da peygamberlikle görevlendirildiği zaman yaptığı bu duadan yola çıkarak onun kekeme olduğu ile ilgili bir hikâye anlatılmaktadır. Rivâyetlere göre Hz. Mûsa'nın küçükken Firavun'un kucağında sakalını çektiği ve onun bundan endişelendiği ifâde edilmektedir. Firavun'un endişelenmesi üzerine çevresindekilerin kendisine onun küçük bir çocuk olduğunu ve bilinçli bir şey yapmadığını ve bunu ispatlamak için de Hz. Mûsa'nın önüne köz ve hurma bırakılmasını söylerler. Hz. Mûsa hurmaya yönelirken meleklerin onu ateşe yönelttikleri ve ateşi ağzına alınca dilini yaktığı ve bu sebeple kekeme olduğu ve duada geçen “*dilimdeki düğümü çöz*” ifâdesinin de buna işaret ettiği söylenmektedir.⁵⁶ Oysa, Kur'ân bundan hiç söz etmez. Kur'ân'da Hz. Mûsa'nın dilindeki düğümün çözülmesi için yaptığı duasının geçtiği diğer sûrelerdeki bölümlere baktığımızda olayın başka nedenlerinin olabileceği ortaya çıkmaktadır. *Kaşâş Sûresi*'nde Hz. Mûsa'nın ailesiyle Medyen'den çıkıp mukaddes Tûva vadisine geldiğinde bir ateş gördüğü ve ailesini bırakıp yanan ateşin yanına vardığında kendisine birtakım mucizelerle peygamberlik verildiği anlatılmaktadır. Burada Hz. Mûsa, kardeşi Hz. Harun'un kendisini desteklemek için görevlendirilmesini ister. Gerekçe olarak da Hz. Harun'un kendisinden daha fasih konuşacağını söyler. Bunun nedeni olarak da kendisinin daha önce onlardan bir kişiyi öldürdüğü ve bu sebeple kendisinin öldürüleceği endişesini dile getirmektedir. Hz. Mûsa her ne kadar hata sonucu bir cinâyet işlemiş ve tevbe edip pişman olmuşsa da onun olayın psikolojisini henüz üzerinden atmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun dilindeki düğümün çözülmesini istemesinin sebebi, içinde bulunduğu suçluluk psikolojisi ve bu stresle kendisini ifâde edememe endişesi olsa gerektir. Yoksa Hz. Mûsa'nın anlatıldığı gibi kekeme olmakla bir alakası yoktur. Çünkü bundan önce onun diliyle ilgili bir probleminin olduğuna dair Kur'ân'da hiçbir işaret bulunmamaktadır. Ancak onun istemeden işlemiş olduğu katlin pişmanlığını ve bu sebeple kendisine zarar verileceği korkusunu gerek Mısır'dan çıkıp Medyen'e giderken gerekse on yıl sonra Medyen'den çıkıp mukaddes Tuva vadisinde ilk vahyi alırken dile getirmesi bunu göstermektedir. Hz. Mûsa'nın bu endişeli hali ve korku psikolojisi Kur'ân'da şöyle ifâde edilmektedir: *قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ* “(Mûsa): *Rabbim, dedi onların beni yalanlamalarından korkuyorum. Göğsüm daralıyor, dilim tutuluyor, onun için Harun'a da elçilik ver. Hem benim üzerimde onlara karşı işlediğim bir günah var (onlardan bir adam öldürmüştüm); onların beni öldürmelerinden korkuyorum.*”⁵⁷

⁵⁶ Taberî, *Cami' u'l-beyan*, 16/178; İbn Keşîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-'Azim*, 3/134.

⁵⁷ Şu'arâ 26/12-14.

Başka bir yerde de şöyle demektedir: قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي ۗ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ *“Mûsa dedi ki: ‘Rabbim! Ben onlardan bir kişiyi öldürdüm; korkarım onlar da beni öldürür. Kardeşim Harun benden daha iyi konuşur. Onu benimle birlikte, beni destekleyen bir yardımcı olarak gönder. Beni yalanlamalarından korkarım.’*⁵⁸

Bu örnekten anlaşıldığı gibi Kur'ân'ın anlaşılmasında göz önünde bulundurulması gereken en önemli husulardan biri Kur'ân'ın bütünlüğünü esas almaktır. Konular Kur'ân'ın bütünlüğü içinde ele alınmadığı zaman vahyin vermeye çalıştığı mesaj tam olarak anlaşılmadığı gibi zaman zaman yanlış anlamların da ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Bu sebeple Kur'ân üzerinde çalışan kişilerin bunu mutlaka göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Sonuç

İslâm tarihi boyunca Müslümanların en fazla üzerinde durdukları husus Kur'ân'ın doğru anlaşılması olmuştur. Bu sebeple İslâm alimleri Kur'ân üzerinde çalışmalar yapmışlar ve onun anlaşılmasına yönelik bu çalışmalar sonucunda sayısız meal ve tefsir ortaya konulmuştur. Kur'ân kendi ifadesiyle mübîn bir kitaptır. Dolayısıyla o hem müfessir hem müfesserdir. Kur'ân'ın doğru anlaşılmasında üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biri onun iç bağlamıdır. Malum olduğu gibi her kelimenin veya cümlenin kendi başına bir anlamı olduğu gibi içinde bulunduğu diğer kelime ve cümle gruplarıyla kazandığı başka anlamları da vardır. Bu durum bütün diller için geçerli olduğu gibi Arapça için de geçerlidir. Kur'ân da Arapça bir kitap olarak bu özelliğe sahiptir.

Kur'ân konularına ayrılmış bir kitap değildir. Aynı konu ile ilgili âyetlerin Kur'ân'ın farklı yerlerinde olduğu bilinen bir gerçektir. Her bir konu ile ilgili kelime ve cümleler içinde bulunduğu âyet grubuna göre anlam kazanmaktadır. Bununla beraber her kelime ve cümlenin ayrıca Kur'ân'ın bütünlüğü içinde kazandığı bir anlamı da vardır. Bu sebeple Kur'ân'ı doğru anlamak için âyetlerin içinde bulunduğu bağlamla kazandığı ve Kur'ân'ın bütünlüğü içindeki manayı bilmek gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerim sözlü bir metin olma özelliğine sahip olduğu için sözün bağlamı Kur'ân'ın doğru anlaşılması bakımından kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken en önemli husustur. Kur'ân âyetlerinin birbirleriyle sıkı bir münasebeti vardır. Onun bu özelliği göz önünde bulundurulmadığı zaman âyetler arasındaki bağlantılar başarılı bir şekilde kurulamamaktadır. Dolayısıyla âyetler arasındaki bağlantıyı kurmak için iç bağlamını yani siyâk ve sibâkını göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

⁵⁸ el-Ğaşş 28/33-34.

Kaynakça

- ‘Abdulbâkî, Muḥammed Fuâd. *el-Mu‘cemu’l-mufehres li elfâzi’l-Ḳur’âni’l-Kerim*. Ḳâhire: Dâru’l-Ḥadîs, 1364.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim-Anlam Bilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi, 2016.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2015.
- Albayrak, Halis. *Kur’ân Bütünlüğü Üzerine- Kur’ân’ın Kur’ân’la Tefsiri*. İstanbul: Şule Yayınları, 2016.
- Atay, Hüseyin. *Cehaletin Tabsili*. İstanbul: Destek Yayınları, 2020.
- Babaî, Ali Ekber vd. *Kur’ân Tefsiri Metodolojisi*. İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2013.
- Bikâî, Burhaneddin İbrâhîm b. Ömer. *Nazmu’d-durer fi tenâsübi’s-suver*. Kahire: Dâru’l-Kitabi’l-İslâmî, trs.
- Draz, Muḥammed ‘Abdullah. *en-Nebeu’l-‘azîm*. Riyâd: Dâru’ṭ-Ṭaybe, 1997.
- Ebû ḤayyânEbû Ḥayyân, Esîru’d-Dîn Muḥammed b. Yûsuf b. ‘Ali b. Yûsuf el-Endulusî. *Tefsiru’l-bahri’l-muḥîṭ*. VIII Cilt. Beyrût: Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arâbi, trs.
- Gökkır, Necmettin. *Kur’an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: İFAV, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.
- Gökkır, Necmettin. “Tefsir Usûlünde ‘Lafız-Mana’ İlişkinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi”. *Tarihten Günümüze Kur’an İlimleri Tefsir Usulü*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur’ân ve Tefsir Akademisi, Kur’ân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları, 2009.
- Ibn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahmân b. Muḥammed b. İdrîs b. el-Munzir et-Temîmî el-Ḥanzelî er-Râzî. *Tefsiru’l-Ḳur’âni’l-‘Azîm*. Su‘udi ‘Arabistân: Mektebetu Nizâr Muştafâ’ el-Bâz, 1419.
- Ibn ‘Aşûr, Muḥammed Ṭâḥîr. *Tefsiru’t-taḥrîr ve’t-tenvîr*. Tunus: ed-Dâr et-Tûnusiyye li’n-Neşr, 1984.
- Ibn Ḳuṭeybe, ‘Abdullâh b. Muslim. *Te’vîlu müşkeli’l-Ḳur’an*. Ḳâhire: Dâru’t-Turâs, 1973.
- Ibn ‘Aṭîyye, Ebû Muḥammed ‘Abdulḥak b. Gâlib. *el-Muḥarraru’l-vecîz fi tefsiri’l-kitâbi’l-‘Azîz*. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2001.
- İbn Fâris, Ebu’l-Ḥuseyn Aḥmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muḥammed er-Râzî el-Ḳazvîni el-Hemedânî. *Mu‘cemu meḳâyisi’l-lüḡa*. Beyrût: Daru’l-Fıkr, 1399.
- İbn Keşîr, Ebû’l-Fidâ İsmâ‘il b. ‘Ömer. *Tefsiru’l-Ḳur’âni’l-‘Azîm*. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2012.
- İbn Manzûr, Muḥammed b. Mukrim. *Lisânu’l-‘Arab*. 55 Cilt. Ḳâhire: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.
- İcî, Muḥammed b. ‘Abdurrahmân b. Muḥammed b. ‘Abdullah el-. *Câmi’u’l-beyân fi tefsiri’l-Ḳur’an*. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1424.
- Mevdûdî, Ebu’l-A’la. *Tefhimu’l-Kur’an*. VII Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Mevdûdî, Ebu’l-A’la. el-. *el-Muṣṣalaḥâtu’l-erba‘â fi’l-Ḳur’an*. ed. Muḥammed Kazım Sibâḳ. Ṭahrân: Dâru İḥsân, 1372.
- Muḳâtil b. Suleymân. *el-Vücûb ve’n-Nezâir fi’l-Ḳur’âni’l-‘azîm*. Dımaşk, 1427.
- Muḳâtil b. Süleymân. *Tefsiru Muḳâtil b. Süleymân (et-Tefsiru’l-Kebîr)*. V Cilt. Beyrut: Muessetu’t-Tarihî’l-‘Arabî, 142, 1423.
- Nahḥâs, Ebû Ca‘fer en-. *Me‘âni’l-Ḳur’an*. Mekke: Merkezu İḥyâi’t-eṭ-Turâsi’l-İslâmî, 1408.

- Okuyan, Mehmet. *Beyânâtü'l-Kur'ân - Kur'ân-ı Kerim'den Mesajlar*. İstanbul: Kıraât Yayınları., 2014.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2015.
- Okuyan, Mehmet. *Kısa Sûrelerin Tefsiri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Öz, Ahmet. *Kur'ân'ı Anlamada Bağlam*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016.
- Râzî, Faḥruddîn Muḥammed b. 'Ömer b. Hüseyin b. Hüseyin b. 'Ali et-Teymî el-Bekrî. *Mefâḥiḥu'l-ğayb (Tefsiru'l-kebir)*. Ḳāhire: Dāru'l-Ḥadîs, 2012.
- Richard, E. P. *Hermenötik*. çev. İbrahim Görener. İstanbul: Ağaç Kitapevi, 2008.
- Rikman, H. P. *Anlama ve İnsan Bilimleri*. çev. Mehmet Dağ. Samsun: Etüt Yayınları, 2008.
- Süleyman ATEŞ. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. 12 Cilt. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. V Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Ṭaberî, Ebū Ca'fer Muḥammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Ḳur'ân*. XXX Cilt. Ḳāhire: el-Mektebetu't-Tevfîkiyye, 2004.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK (Türk Dil Kurumu) Yayınları, 1998.
- Ünver, Mustafa. *Kur'ân'ı Anlamada Siyâk'ın Rolü*. Ankara: Sidre Yayınları, 1996.
- Yegin, Abdullah. *Yeni Lügat*. İstanbul: Hizmet Vakfı yay, 1997.
- Zeccâc, Ebū İshâk İbrâhîm b. es-Serriyyî ez-. *Me'âni'l-Ḳur'ân ve i'râbuhu*. Ḳāhire: Dāru'l-Ḥadîs, 1426.
- Zemaḥşerî, Maḥmûd b. 'Ömer. *el-Keşşaf 'an ḥakâ'iki gâvâmiḍi't-tenzîl ve 'uyuni'l-eḳavîl fi vucubî't-te'vil*. IV Cilt. Beyrût: Dāru'l-Kutubi'l-'Arabî, 2006.
- <http://kuranmeali.com/ÂyetKarsilastirma.php?Sûre=22&âyet=11-15>. "Süleymaniye Vakfı Meali", ts. Erişim 20 Haziran 2019
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts; "Türkçe sözlük", ts.